

Міністерство освіти і науки України  
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка  
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи  
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота  
магістра

з теми: **“ЛОГОПЕДИЧНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ЗМІСТОВОЇ  
СТОРОНИ ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ДИСЛЕКСІЄЮ”**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL4-M22z  
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)  
спеціальності 016 Спеціальна освіта  
спеціалізації 016.01 Логопедія  
**Галина ЦЕРКОВНА**

Керівник:  
**Світлана ПОЛЩУК,**  
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:  
**Олена ВЕРЖИХОВСЬКА,**  
кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри психолого-медико-педагогічних основ  
корекційної роботи

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП .....</b>	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВЧЕННЯ ПРО ДИСЛЕКСІЮ .....</b>	<b>8</b>
<b>1.1. Методологічні основи специфічних розладів процесу читання при дислексії .....</b>	<b>8</b>
<b>1.2. Порухення писемного мовлення як психолого-педагогічна і логопедична проблема.....</b>	<b>23</b>
<b>РОЗДІЛ II. ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА КОРЕКЦІЇ ДИСЛЕКСІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ... 36</b>	<b>36</b>
<b>2.1. Формування навички читання в умовах нормального мовленнєвого розвитку та психологічні основи успішного оволодіння навички читання.....</b>	<b>36</b>
<b>2.2. Обґрунтування експериментального етапу дослідження розвитку змістової сторони читання у молодших школярів з дислексією.....</b>	<b>49</b>
<b>2.3. Аналіз результатів впровадження експериментального стану дослідження.....</b>	<b>62</b>
<b>ВИСНОВКИ .....</b>	<b>73</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....</b>	<b>76</b>
<b>ДОДАТКИ .....</b>	<b>86</b>

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Розвиток української держави, інтеграція в європейську та світову спільноту, перехід від інформаційного суспільства – вимагають реформування вітчизняної освітньої системи, що знаходить свій прояв в переосмисленні змісту, методів, форм організації освіти в закладах загальної середньої освіти.

Саме на втілення цих перетворень направлена модернізація вітчизняної освітньої системи України, яка має сприяти зростанню інтелектуального потенціалу дітей та учнівської молоді і тим самим активізувати прискорення прогресивних змін у процесах забезпечення їх базових освітніх потреб.

Проблема порушень писемного мовлення у молодших школярів – одна з найактуальніших проблем, яка має велике поширення в закладах загальної середньої освіти України, оскільки письмо і читання, безумовно, є визначальним засобом отримання подальших знань учнівської молоді.

Поштовхом до написання нами випускної роботи на тему “Логопедична робота з розвитку змістової сторони читання у молодших школярів з дислексією” є збільшення з кожним роком у початкових класах закладів загальної середньої освіти кількості дітей з різними видами дислексій.

Зазначена проблема потребує пошуку ефективних шляхів профілактики, усунення порушень писемного мовлення, цілеспрямованого розвитку в учнів з даним захворюванням змістово-сміслової сторони процесів читання і письма. При цьому слід відмітити, що порушення процесу читання у дітей вивчається давно, але до теперішнього часу це питання залишається одним із найбільш актуальних проблем логопедії.

Саме завдяки своєчасному виявленню порушень читання у молодших школярів, точне визначення їх патогенезу в кожному окремому випадку, диференціація дислексій від помилок процесу читання іншого характеру – надзвичайно важливі для побудови системи логокорекційної роботи під час виправлення цього порушення.

Слід відмітити, що проблема дослідження та вивчення мовленнєвих порушень у молодших школярів у наш час стає все більш актуальною, що пояснюється суттєвим збільшенням кількості дітей, які мають порушення писемного мовлення (дислексію).

Збільшення кількості дітей з цим складним захворюванням (порушеннями писемного мовлення – дислексією) є гострою педагогічною проблемою сучасного суспільства і вітчизняної школи.

Внаслідок цього захворювання у дітей виникають труднощі, які призводять до зниження результативності навчального процесу, виникає психологічна напруга, відбувається негативне відношення дитини до навчання.

У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку та розвитку прогресивних (ефективних) методик направлених на формування у дітей молодшого шкільного віку навичок до правильного читання. Ця тема є предметом дослідження науковців, дефектологів, логопедів-практиків, а також вчителів початкових класів, які безпосередньо займаються з цією категорією дітей.

Результати наукових досліджень, проведені Л. Танцер, свідчать, що актуальність вирішення проблеми корекції та формування навичок писемного мовлення зумовлена значним збільшенням кількості молодших школярів ЗЗСО від 8% до 25%. Такі діти вже на початковому етапі навчання відчують певні труднощі. Саме все це зумовлює необхідність посилення (пошуку засобів і шляхів) допомоги дітям, які мають труднощі в здійсненні навчального процесу, науковцями відповідних програм і технологій, що має велике практичне значення.

Все вище сказане підкреслює актуальність обраної нами теми магістерської роботи.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Наукова робота виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри логопедії та спеціальних методик факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені

Івана Огієнка “Інноваційні технології в дослідженні і розвитку дітей з порушеннями інтелекту та мовлення в сучасних умовах становлення спеціальної та інклюзивної освіти”.

**Об’єкт дослідження** – процес читання у дітей молодшого шкільного віку.

**Предмет дослідження** – корекційно-логопедична робота з розвитку словотворчих умінь у молодших школярів з дислексією.

**Мета дослідження.** Дослідити, обґрунтувати та виявити шляхи корекційно-логопедичні роботи з розвитку словотворчих умінь у дітей молодшого шкільного віку з дислексією та експериментально перевірити методику корекції дислексії.

У відповідності з метою дослідження визначено наступні **завдання**:

- 1) з’ясувати рівень розробки досліджуваної проблеми у спеціальній психолого-педагогічній, теоретичній та методичній літературі;
- 2) визначити та проаналізувати стан читання у молодших школярів з дислексією та дослідити рівень готовності педагогічних працівників початкових класів до роботи з дітьми з дислексією;
- 3) обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику корекційно-логопедичної роботи з молодшими школярами з дислексією в умовах сучасного освітнього простору.

Елементи наукової новизни одержаних результатів дослідження полягає в наступному:

- поглибленому вивченню особистісних відношень дітей молодшого шкільного віку з дислексією до навчального процесу; з’ясовано (встановлено) актуальний стан готовності вчителів початкових класів до роботи з дітьми з порушенням писемного мовлення;
- уточнено та проаналізовано особливості проявів дислексії серед молодших школярів.

**Методи дослідження:**

- аналіз науково-методичних джерел злого корекційної роботи;

- спостереження за розвитком писемного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з дислексією;

- аналіз та обґрунтування результатів дослідження (математично статистичний аналіз).

**Теоретичне значення дослідження** полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики корекційно-логопедичної роботи у молодших школярів з дислексією, що будується на трирівневій структурі взаємодії всіх учасників навчально-виховного та корекційного процесу закладів загальної середньої освіти; мікрорівень (рівень колективної взаємодії), під час якого здійснюється інформаційний супровід вчителів і батьків; макрорівень (рівень індивідуальної логокорекційної роботи) в умовах сучасного освітнього простору (класу, школи).

**Практичне значення** одержаних результатів дослідження полягає в збагаченні змісту роботи вчителів початкових класів з молодшими учнями з дислексією, новими логокорекційними прийомами, що сприятиме більш якісному вирішенню проблем роботи з дітьми з порушеннями писемного мовлення (дислексією).

Дослідження проводилось **на базі** Заставнівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Заставнівської міської ради Чернівецької області. У ньому приймало участь 12 дітей.

**Апробація результатів дослідження.** Здійснено доклад результатів дослідження на науково-практичній конференції викладачів та магістрантів КПНУ імені Івана Огієнка.

**Результати дослідження** опубліковані в статті “Симптоматика порушення читання. Форми дислексії”. Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки та психології / за ред. О. Гаврилова. Вип. 16. Кам’янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В. 2023. С. 108-112.

**Структура та обсяг роботи** визначення логікою дослідження. Робота містить: зміст, вступ, два основні розділи, висновки, список використаних літературних джерел та додатки.

**Загальний обсяг роботи** становить 89 сторінок, з них 75 сторінок основного тексту, список використаних літературних джерел (95 найменування), додатки. Робота містить таблиці та рисунки.

## ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз психолінгвістичної, нейропсихолінгвістичної, психолого-педагогічний наукової літератури свідчить про великий інтерес науковців та дослідників до проблеми поширення дислексії у дітей як молодшого, так і старшого шкільного віку, що пов'язано з процесом читання у структурі писемного мовлення, розвитком передумов читання в онтогенезі та формування навички читання в нормального мовленнєвого розвитку та особливостей опанування навички читання дітьми з порушенням мовлення.

Встановлено, що у вивченні проблеми дислексії у молодших школярів з порушенням писемного мовлення недостатньо враховується найбільш суттєві для практики аспекти структури читання. Результати дослідження показують, що вибіркковість у вивченні окремих складових під час діагностики та у процесі корекції порушень писемного мовлення значно збіднює та знижує ефективність роботи щодо їх подолання.

Вивчення стану сформованості навички читання дало змогу виокремити різні типи помилок, які допускають учні з дислексією; визначити особливості їх прояву, а також дослідити тенденції прямого та зворотнього розвитку в читацькій діяльності молодших школярів з недорозвитком писемного мовлення, що свідчить про наявність у них дислексій.

Аналіз результатів експериментального стану проведеного нами дослідження дає змогу з'ясувати, що читання учнів в молодших класах недостатньо сформоване, про що свідчить велика кількість допущених ними помилок, які спостерігаються при оцінці технічної сторони навички. Крім цього прослідковуються також і значні труднощі в розумінні прочитаного.

Причиною допущених помилок, на наш погляд, є недостатній рівень сформованості основних компонентів психологічної структури читання, які потребують спеціально організованого дослідження. Це ми спостерігаємо в ході проведеного дослідження, в основі якого лягли спостереження за дітьми молодшого шкільного віку (учнів другого класу) з дислексією.



На концептуальному етапі проведеного нами дослідження було встановлено, що ця група дітей потребує значної адаптації до умов шкільного середовища в порівнянні з дітьми, які мають типовий розвиток. Було встановлено, що на адаптаційний період в молодшому шкільному віці здійснюють значний вплив непоодинокі фактори, а поєднання порушень компонентів соціально-психологічної адаптації через вираження ними емоцій (частої зміни їх настрою та проявів агресії, конфліктності, дратівливості тощо).

В ході концептуального етапу дослідження нами було розроблено, обґрунтоване та експериментально перевірено прийоми корекції дислексій в учнів молодших (других) класів в межах сучасного освітнього простору. В результаті даного дослідження було встановлено:

- достатній рівень вміння приймати та передавати інформацію дітей з розвинутою дислексією демонстрували лише 20% від загальної їх кількості. Ця група дітей в порівнянні з іншими в основному були уважними під час проведення занять, сприймали й засвоювали надану їм інформацію;

- 26,7% учнів з дислексією властивим є середній рівень сформованості вміння приймати і передавати інформацію, а тому ця група дітей потребує постійної допомоги вчителів. Вони часто (чи недостатньо) бувають неуважні під час проведення уроку;

- найбільш чисельною є група учнів молодшого шкільного віку з низьким рівнем сформованості вміння приймати і передавати інформацію – 53,3%. В них відсутні показники стійкості процесів приймання інформації, а також проявляється неуважність до завдань вчителя.

Тоді як діти (учні) з нормальним психофізичним розвитком в ході нашого експерименту продемонстрували 100% високий рівень сформованості вміння приймати та передавати інформацію. Це вказує на необхідність посилення корекційно-розвивальної роботи з дітьми молодшого (і не тільки) шкільного віку, в яких є прояви дислексії, що, безумовно, сприятиме розвитку змістової сторони читання.

В основу нашого експерименту з дітьми молодшого шкільного віку з дислексією було застосовано методику О. Коренєва, застосування якої сприяє зміцненню звуко-буквених зв'язків, авторизації складозмиття, формування розуміння тексту. Під час добору найбільш ефективних прийомів корекції по відношенню до дітей враховувалась специфіка проявів різних видів дислексії.

До проведення експерименту були залучені вчитель-логопед та вчителі з певних дисциплін.

В ході здійснення експерименту було встановлено позитивний вплив корекційної роботи на школярів молодшого шкільного віку з дислексією. Так було виявлено покращення процесу читання та підвищення результативності навчання на 26,7% в порівнянні з дітьми контрольної групи.

Крім всього іншого, вище сказаного, результати експериментального навчання дали змогу встановити, що завдяки урахуванню психологічної структури порушених функцій та операцій виявилася можливою організація послідовної діяльності школярів з формування окремих компонентів, що входять до складу названої структури. Це дозволило проконтролювати процес розвитку кожного компонента, своєчасно усунути, все що стоїть на заваді (певні труднощі, що виникли) і включити його у звичайну діяльність.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо в розробці комплексу профілактичних заходів націлених на надання необхідної допомоги в боротьбі з процесами дислексії в досліджуваній нами групі учнів. Це сприятиме не тільки поліпшенню їх мовленнєвого розладу, а й зниженню в них відчуття неповноцінності, що є досить важливим для їх становлення як особистості.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В., Бондар В. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття. Вища освіта України. 2009. №4. С.17-23.
2. Ахутіна Т.В. Порушення листа: діагностика та корекція. Актуальні проблеми логопедичної практики. СПб.: "Акціонер і К °", 2004. С. 225-246.
3. Бадер В.І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. К., 2004. 36с.
4. Барищук Г.С. Усунення вад читання. Дидактичний матеріал. К.: Навчальна книга, 2003. 40 с.
5. Безруких М. М. Проблеми навчання у початковій школі. Донецьк: Ексмо, 2019. 464 с.
6. Блінова Г.Й. Дидактичний матеріал для подолання вад письма у дітей : посібник для вчителя / Блінова Г.Й., Пічугіна Т.В. Київ. Радянська школа. 1990. 111 с.
7. Богущ А. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання. К.: Видавничий Дім «Словник», 2010. 374 с.
8. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. Початкова школа. 2011. № 1. С. 14.
9. Виховання, навчання і психічний розвиток дитини. Особистість як об'єкт і суб'єкт самоствердження. Психологія: Підрч./ Ред. Ю.Л. Трофімов. К., 2001.
10. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Сер. соціально-педагогічна. Вип. ХХ : у 2-х ч., ч.1 / за ред. О. В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. С. 293–315.

11. Гаврилова Н.С. Методика корекції порушень артикуляційної моторики рухового обмежуючого типу. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць: Вип. 11. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006. 2018. С. 58-69.
12. Гаврилова Н.С. Методика корекції порушень артикуляційної моторики кінестетичного типу. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць. Вип. 10. Кам'янець-Подільський. ПП Медобори-2006. 2017. С. 43-55.
13. Гаврилова Н.С. Методика формування моторної готовності до оволодіння правильною вимовою фонем у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології», 2012.
14. Гаврилова Н.С. Методика формування та стимуляції вимови фонем. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць: Вип. 13. Кам'янець-Подільський. ПП Медобори-2006. 2019. С. 18-37.
15. Гаяш О.В. “Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Закарпатський інститут післядипломної освіти. Ужгород: Інф. вид.-чий центр ЗІППо, 2016. 120 с.
16. Гвоздьов О.М. Питання вивчення дитячого мовлення. К. : Лабіринт, 1961.
17. Голуб Н.М. Дидактичні матеріали з корекції та розвитку писемного мовлення учнів молодшого шкільного віку: навчально-методичний посібник. Ч. 1. Вид. 1-е. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 384 с.
18. Голуб Н., Голуб В. Формування корекційно-розвивального середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. Вип. 1(3), ч. 1, 2020. С.40-48.
19. Гопиченко Е.М., Соботович Е.Ф. Фонетические ошибки в письме умственно отсталых учащихся младших классов. Нарушения речи и голоса у детей и взрослых. Москва, 1979. С. 83-99.

20. Данілавичюте Є.А. Порушення письма в учнів 2-4 класів з ДЦП та шляхи їх корекції: дис. ... канд. пед. наук. Київ. Інститут дефектології АПН України. 1997. 238 с.
21. Державний стандарт початкової освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від № 87 від 21.02.2018 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : [https://osvita.ua/legislation/Ser\\_osv/59891/](https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/)
22. Дислексія: визначення, причини, симптоми та лікування. URL: <https://4brain.ru/blog/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%8B-%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%BC%D1%8B-%D0%BB%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/>
23. Жежелей О.В., Ємець А.А., Коваленко О.М. Класна бібліотека. Робота з дитячою книжкою. 1 клас Методичний посібник. 2019. URL: [https://vesna-books.com.ua/wpcontent/uploads/2020/04/Klasna-biblioteka\\_Robota-z-dytyachoyu-knyzhkoyu\\_1-klas\\_Metodychka.pdf](https://vesna-books.com.ua/wpcontent/uploads/2020/04/Klasna-biblioteka_Robota-z-dytyachoyu-knyzhkoyu_1-klas_Metodychka.pdf)
24. Журавльова Л.С. Діти молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями у системі освіти. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 19 : Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць]. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 32. Ч 1. С. 101-107.
25. Журавльова Л.С. Сучасні підходи до вивчення порушень мовленнєвого розвитку молодших школярів. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Вип. 8. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори – 2006, 2016. С. 89-101.
26. Журавльова Л.С. Теоретичні питання формування логокомпетентності вчителів початкових класів. Педагогічні науки. 2017. Вип. LXXVI. Т. 2. С. 72-76.

27. Заплатна С. До питання обстеження дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Теорія і практика сучасної логопедії*. Вип. 3. Київ. Актуальна освіта. 2006. С. 35-41.
28. Засенко В., Колупасва А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2014. № 3 (71). С. 20-29.
29. Ільяна В.М. Аналіз сформованості навички читання в учнів молодших класів спеціальної школи для дітей з ТПМ / В.М. Ільяна // *Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. праць*. К. : Актуальна освіта, 2006. Вип. 3. С. 55-62.
30. Ільяна В.М. Попередження дислексій у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Навчально-методичний посібник. 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/705558/1/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
31. Калініна І.Л. Вчимо дітей читати та писати. Д-к: Флінта, 2018. 64 с.
32. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психологічний та лінгвістичний аспекти: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К. : НМЦВО, 2013. 300 с.
33. Колеченко О.К. Взаємодія різних форм супроводу в системі освіти. Психолого-педагогічне та медико-соціальне супроводження розвитку дитини [Текст]. СПб., 2011. С. 13-21.
34. Корнев А.Н. Нарушение чтения и письма у детей : учеб.-метод. Пособие. СПб.: МиМ, 1989. 286 с.
35. Корнев О.М. Про функціональну систему мови та мови в онтогенезі: мовні та процедурні аспекти. «Онтолінгвістика – наука ХХІ століття».

Матеріали міжнародної конференції, присв. 20-річчю кафедри дитячої мови РДПУ ім. А. І. Герцена. СПб. : «Золотоуст» С. 51-56.

36. Лалаева Р.И. Диагностика и коррекция нарушений чтения и письма у младших школьников: учебно-методическое пособие. СПб. : Союз, 1989. 221 с.
37. Лалаева Р.И. Логопедическая работа в коррекционных классах. М.: Гуман. изд. центр ВЛАДОС. 1988. 224 с.
38. Лалаева Р.И. Нарушение процесса овладения чтением и письмом у младших школьников. Диагностика и коррекция. Ростов н/Дону: «Феникс», СПб.: «Союз». 224 с.
39. Лалаева Р.И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития: учебное пособие [для студентов высших учебных заведений]. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1989. 303 с.
40. Левина Р.Е. Недостатки чтения и письма у детей. М. : Учпедгиз, 1940. 72 с.
41. Логінова Є.А. Порушення листа. Особливості їхнього прояву та корекції у молодших школярів із затримкою психічного розвитку: Навчальний посібник. СПб.: «ДИТИНСТВО-ПРЕС». 208 с.
42. Лозович О.Д., Тур Р.Й. Психокорекційна робота в логопедичній практиці: Методичні рекомендації. Херсон: РІПО, 2003. С. 64-73.
- 43.51. Лурія А.Р. Лист і мова: Навч. посібник для студентів вищих. навч. закладів, 2002. С. 281-287.
44. Маркова А.К. Особливості засвоєння складової структури слова у дітей, які страждають алалією / Хрестоматія з логопедії / Під ред. Л.С. Волкової і ін., 1997. Т.2. С. 41-51.
45. Мартиненко В.О. Індивідуальний підхід до формування і розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ, 2020. 104 с.

46. Мартиненко І.В. Особливості готовності до школи дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Імідж сучасного педагога*. 2005. № 6-7. С. 35-38.
47. Миронова С.П. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компоненту інклюзивного навчання // Комплексний супровід дітей з психофізичними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційного центру : матеріали III-ї Міжнародної наук.-практ. конф. (27-28 квітня 2014 р., м. Луганськ). / за заг. ред.. Т.В. Махукової. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. С. 137-139.
48. Миронова С.П., Гаврилов О.В., Матвєєва М.П. Основи корекційної педагогіки. Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2010. 264 с.
49. Парамонова Л.Г. Дисграфія: діагностика, профілактика, корекція. Спб. : Дитинство-прес, 2006. 123 с.
50. Пентилюк М.І. Основні аспекти навчання рідної мови. Початкова школа. 2017. № 4. С. 23-27.
51. Пічугіна Т.В. Педагогічна корекція дисграфії у слабозорих молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук. Київ. Інститут дефектології АПН України. 2001. 200 с.
52. Пічугіна Т.В. Порушення письма у дітей з важкими мовленнєвими вадами. *Дефектологія*. 1998. № 2. С. 6-9.
53. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації). *Дефектологія*. 1998. № 1. С. 6-12.
54. Пічугіна Т.В. Методичні рекомендації щодо обстеження дітей із дислексією і дисграфією. *Методичні матеріали на допомогу вчителів-дефектологів*. Львів. ЛОНМІО. 1998. С. 78-89.
55. Рубінсон Ю.В. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. Харків: Вид-во "Ранок", ВГ "Кенчуру", 2018. 40 с.



56. Румега Н.А. Вчимо дітей писати правильно. Ефективні методики розвитку навичок письма та просторових уявлень. Харків: Фенікс, 2009. С. 157.
57. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. 3-є видання, доповнене. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 160 с.
58. Савченко О.Я. Методика читання в початкових класах. К.: Освіта, 2007. 334 с.
59. Савченко О. Дидактика початкової школи. Київ. Генеза. 2002. 366 с.
60. Савчин М.В. Вікова психологія / Савчин М.В., Василенко Л.П. Київ. Академвидав. 2006. 360 с.
61. Садовникова И.Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников. М.: Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1989. 255 с.
62. Сєдих Н.О. Вчимося писати й говорити правильно. Поради логопеда. Х. : Вид. група «Основа», 2007. С. 107-111.
63. Соботович Є.Ф. Про механізми формування фонематичного сприйняття в дітей віком у процесі онтогенезу / Є.Ф. Соботович, І.Е. Соботович // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 2-3 листопада 1994р. К., 1994. С. 267-270.
64. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. Дефектологія. 2003. №2. С. 2-11.
65. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку. Дефектологія. 2002. № 3. С. 2-5.
66. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дитини (формування лексичної сторони мовлення). Дефектологія. 2009. №1. С. 11-16.

- 67.Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип.1. К.: Актуальна освіта, 2004. С. 7-34.
- 68.Соботович Є.Ф. Структура мовленнєвої діяльності і механізми її формування. К. : ІЗМН, 2007. 44 с.
- 69.Соботович Є.Ф. Концепція загальномовленнєвої підготовки дітей до школи. *Дефектологія*. 1997. № 1. С. 2-7.
- 70.Стадненко Н.М. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів / Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Вид. 2-е, перероб. і доп. Кам'янець-Подільський : Видвець ПП Зволенко Д. Г., 2006. 34 с.
- 71.Суржук Т.Б. Індивідуально-диференційоване навчання читати молодших школярів. URL:  
<http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/558/1/%D0%A1%D1%83%D1%80%D0%B6%D1%83%D0%BA%20%D0%A2%D0%B5%D1%82%D1%8F%D0%BD%D0%B0%20%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf>
- 72.Таранченко О. Сучасні підходи задоволення навчальних потреб учнів із порушеннями психофізичного розвитку в спеціальних та інклюзивних закладах освіти. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. № 1. С. 23-27.
- 73.Тарасун В. Морфо-функціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання : діагностика і формування : монографія / В. Тарасун. Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2008. 299 с.
- 74.Тищенко В.В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. / Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 4. К.: Актуальна освіта, 2007. С. 3-18.
- 75.Тищенко В.В. Логопедична терапія: концепт нового напрямку діагностики та корекції мовленнєвих порушень. *Актуальні питання*

корекційної освіти (педагогічні науки). 2016. № 7. URL: <http://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/ticshenko-vv-logopedichna-teranostikakoncept-novogo-naprjamu-diagnostiki-ta-korekcii-movlennjevih-porushen.html>.

- 76.Тенцер Л.В., Чередніченко Н.В. Практична реалізація наукових принципів корекційного логопедичного впливу на дітей із порушеннями писемного мовлення. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2012. Вип. 21. С. 172-178.
- 77.Тенцер Л.В. До проблеми формування мовних понять у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення в системі навчання початкового курсу української мови. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2013. Вип. 23. С. 341-349.
- 78.Тенцер Л.В. Психолінгвістичні механізми виникнення різних форм дисграфії у дітей молодшого шкільного віку [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7720/1/Tentser.pdf>
- 79.Федоренко О. Особливості соціальної інтегрованості молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання. Особлива дитина : навчання і виховання. 2015. № 1(73). С. 79-85.
- 80.Филичева Т.Б. Коррекционное обучение и воспитание детей 5-летнего возраста с общим недоразвитием речи / Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина. М., 1989. 44 с.
81. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада : в 2 ч. Ч. I. Первый год обучения (старшая группа) : пособие для студентов дефектологических факультетов, практических работников специальных учреждений, воспитателей детских садов, родителей / Т.Б. Филичева, Г. В. Чиркина. М. : Альфа, 1990. 103 с.

82. Хватцев М.Є. Попередження та усунення недоліків мови: посібник [для логопедів, пед. вузів та батьків], 2004. 272 с.
83. Хілько А. С. Навчальний посібник по неврологічних основах логопедії. Слов'янськ: СДП, 2004. С. 58-63.
84. Хрестоматія з логопедії : навчальний посібник / Шеремет М.К., Мартиненко І.В. К. : КНТ, 2006. 360 с.
85. Цветкова Л.С. Нейропсихологія рахунку, листи, читання: порушення та відновлення. Луганськ: Юрист, 2007. 256 с.
86. Цейтлін С.Н. Мова і дитина. Лінгвістика дитячої мови, 2000. 126 с.
87. Чередніченко Н.В. Типи та механізми дисграфічних помилок у писемному мовленні молодших школярів. Логопедія. 2012. № 2. С. 94-102.
88. Чередніченко Н.В., Клименко І.В., Тенцер Л.В. Порушення письма у молодших школярів: діагностика і корекція. Київ. ДІА. 2016. 248 с.
89. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград. Медицина. 1974. 486 с.
90. Ярмолюк А.В. Технології вдосконалення культури писемного мовлення учнів. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 1. С. 10-14.
91. Beneventi H. Dyslexic children show short-term memory deficits in phonological storage and serial rehearsal: an fMRI study / H. Beneventi, F. E. Tonnesen, L. Ersland // *International journal of neuroscience*. 2009. No. 119. P. 2017-2043.
92. Blomert L. Is there a causal link from a phonological awareness deficit to reading failure in children at familial risk for dyslexia? / L. Blomert, G. Willems // *Dyslexia*, 2010. No. 16 (4). P. 300-317.
93. Cavey D.W. *Dysgraphia: Why Johnny Can't Write: A handbook for Teachers and Parents* / Diane Walton Cavey. [the 3-d edition]. An International Publisher PRO-ED, 2000. 83 p.
- 94.12. Gooch D. Time perception, phonological skills and executive function in children with dyslexia and/or ADHD symptoms / D. Gooch, M. Snowling, C.

Hulme // Journal of child psychology and psychiatry, 2011. No. 52 (2). P. 195-203.

95. Richards R.G. The Writing Dilemma: Understanding Dysgraphia / Regina G. Richards. RET Centre Press, 1998. 64 p.